

ÖREG SZÉKI MÓZES

Írta: Sas Ede.

1.

A pályaudvar óriási, boltozatos csarnokába dübörögve, csattogva, éjjel-nappal, egymásután érkeztek a vonatok. Szakadatlanul tartó, döbbenetes visszhang volt a hatalmas üvegtető, mintha a százak, ezrek szíveinek zaklatott, rémült dobogását visszhangozta volna százszorosán, ezerszeresen, akik a hosszú, hosszú kocsisorokban bezúfolva szorongtak. A menekülő élet vonatai voltak ezek, a pusztító, vérengző, gyilkos rém: a Háború elől menekülő életé. Mikor a kormos, füstokádó gép megtorpant, minden kocsi ablaka megtelt emberfejekkel s a vagonok csakúgy ontották magukból eleven terhüket. Minden arcon az utóbbi napok szörnyű emlékei r a vészharangos éjszakák riadalma, amelyben a közelítő ágyúszó mennydörög; a békességes álmából fölvert falu zűrzavara, amikor legszükségesebb holmijaikat kapkodják össze az emberek; az otthonuktól való elszakadás szívtépő fájdalma; az állomásokon megostromolt vonatok, a kétségbeesett küzdelem, hogy azokról le ne maradjanak; azután a testet-lelket elcsigázó utazás, amelyet minduntalan meg kell szakítani, hogy helyet adjanak a szemközt robogó katonavonatoknak; a prédául hagyott vagyon után való bánkódás s a jövő szorongató aggodalma — ez mind ott tükrözik a sápadt, dúlt ábrázatokon, a tétova, megtört szemekben. S most mégis, mikor megérkeznek: mintha tekintetükben egy-egy halvány, félnék reménysugár villanna föl. Ha kiűzte őket otthonukból a kegyetlen végzet, hátha ide mégis — hazajöttek? Hátha itt irgalmas, segítő kéz nyúl feléjük, nem újabb ostromsapások zuhanak vérző sebeikre? Magyarország szívébe menekültek, — nem dobban-e feléjük az ország szíve?

A Perronon, a várótermekben, a rengeteg állomásépület minden helyiségében zűrzavaros, összekeveredett sokaság, amely egyre szaporodik. Mintha rengeteg hajókatasztrófa történt volna és a szétzúzott hajóóriás roncsait egymásután dobálná partra a hargosan harsogó tenger, úgy árasztották az új meg új tömeget az állomásra az egymás sarkát taposó vonatok. Családok, amelyeknek tagjai egymáshoz bújnak és aggódva néznek össze: együtt vannak-e mindnyájan? Anyák, akik sikoltozva keresik a nagy gabalyodásban elveszett gyermekeiket. Pöttöm apróságok, akik Isten tudja, hol szakadtak el szüleiktől s most gyámoltalanul, kétségbeesve, sírva állnak a lökdösődő tömkelegben, amely őket majdnem összetiporja. Boldogok, akiket hozzátartozóik már vártak az állo-

máson és most sírva és nevetve borulnak egymás nyakába. S annál boldogtalanabbak, akiknek senkijük, semmijük nincs s most tanács-talanul bolyong körbe-körbe a szemük: most már hová? Szeren-csétlenek, akik a puszta életükön, a rajtuk valón kívül semmit meg nem menthettek; mások, akik batyuik alatt görnyednek, izzadva cipelik bőröndjeiket. Rendet hozni ebbe a káoszba! Segítséget nyújtani az ezer meg ezer könyörgő kéznek! S még inkább azoknak, akiknek már a kérésre sincs erejük csak tehetetlenül roskadnak le Kálváriájukon és csüggedten, mindenről lemondva adják meg magukat a rájuk taposó Sorsnak. Micsoda feladat volt ez! Milyen dicsőség azoké, akik ennek a feladatnak szinte emberfeletti erővel tettek eleget!

Nézzétek az emberszeretet fáradhatatlan munkásait, akik ott sűrögnek-forognak a gomolygó Ínséges seregben, félholtra gyötört leroskadó csoportok között. Látszik rajtuk, hogy nemcsak hivatalos kötelességüknek fogadnak szót, de az emberi szív hajtja őket az önfeláldozó munkára. Hivatalnokok, tanárok, tanárnők vetél-kednek egymással; köztük mindenféle föltűnek a Vörös Kereszt karszallagjai: előkelő úrhölgyek, a háború szamaritánusai. Nézzétek a derék cserkészfiúkat: hogy serénykednek, az erőfeszítéstől és a szolgálatkészség örömétől kipirulva, hogy cipelik az érkezettek bőröndjeit, hogy rakják azokat kézikocsikra, fogják be magukat lovaknak és vontatják a menekültek podgyászát a kijelölt szállá-sokra. A szerencsétlenek között sokan majd elvesznek az éhségtől, majd eltikkadnak a szomjúságtól: azokat sietve vezetik az állo-máson éjjel-nappal nyitva álló büffébe. Szegény édesanyák boldogan nézik, hogy kortyolják apróságait az édes fejceskét, amit az irgalom hozott nekik. Anyák segítenek az anyákon: Istennek tetsző látvány! Sokan dideregnek a hideg őszben, hiszen meleg gúnyájukat is oda-haza feledték a nagy sietségben. Azokra ruha is kerül; sokan egy árva fillér nélkül állanak; azoknak pénzt nyomnak a kezükbe, az állam, a főváros adományát. Gyűjtést is indítanak az állomáson: apró és nagyobb bankók gyűlnek rakásra. S valamennyit ipar-kodnak minél előbb földél alá juttatni a kijelölt közös szállásokon, iskolákban, hevenyészett barakokban; jó szívek följánlják nekik saját otthonukat is ... Nem csalódtak hát azok, akik reménykedve tekintettek ki a vasúti kocsik ablakából: valóban testvérekre talál-tak itt, a rengeteg nagy városban, amelyet szintén fölkavart a háború és a szívek fenekéről felszínre hozta az aranyat.

Az öreg Széki Mózes bácsi, a nagybajuszu, tagbaszakadt férfiú, gyöngéden rátette kezét egy ősz, feketeruhás asszonyság vállára, aki tompa, néma szomorúságba merülve ült a váróterem zugában.

— Ne essék kétségbe, Nagyasszony, örüljünk, hogy idáig segí-tett bennünket az Isten, majd vissza is segít nemsokára. Kiverik a mi vitézeink az ellenséget — jaj, micsoda ünnepünk lesz akkor! Csak azt sajnálom, hogy én már, ősz fejemmel, megrokkant erőmmel, nem segíthetek nekik ebben a munkában...

Az öreg asszony mellett sugár, karcsú, szép fiatal leány áll, aki szintén vigasztalóan hajlott édesanyjához:

— Igen, igen, édes anyám! Igaza van Mózes bácsinak. Vissza segít bennünket az Isten.

És hálatalten emelte szemét az öregúrra:

— És megáldja Mózes bácsit, amiért ilyen jó hozzánk ...

II.

Bizony, bizony, az öreg Torda Gerzsonné hallani sem akart arról, hogy ősi hajlékát otthagyja mikor pedig körülötte fölkerekedett az egész megriadt falu, a vészír úgy kisöpört onnan minden teremtett lelket, akár a székely hegyek hideg őszi szele kergeti maga előtt az avart.

— Ahol a bölcsőm ringott, ott tegyenek a koporsómba is!

S megmarkolta a karszéke támláját, mintegy azzal is jelezve, hogy őt bizony ki nem mozdítják onnan.

Mózes bácsi, a tanító jött át hozzájuk a szomszédból:

— Mit gondol Nagyasszony? Hiszen akkor mi lesz Ida kisaszonnyal?

Tordáné leányára nézett. A viruló, gyönyörű hajadonra, aki ott kuporgott karszéke mellett:

— Én is itt maradok veled, drága anyukám!

Az anya felsóhajtott. Nem, ez lehetetlen. Ezt a prédát nem lehet az ellenségre hagyni. Mert hiszen, hogy a lány nem megy el nélküle, abban bizonyos volt. Mennie kellett tehát neki is. Csak ez a gondolat bírta rá, hogy Mózes bácsi sürgetésének engedjen.

Milyen szívet marcangoló fájdalom volt abban a pillantásában, amit a cifra faragványos székely kapura vetett, amikor fölült a szekérre, amelyen toronymagasnyira fel volt már halmozva mindenféle holmi s amelynek kocsiülésén már ott türelmetlenkedett Mózes bácsi:

— Menjünk, Nagyasszonyom, menjünk!

Mikor az öreg a lovak közé csapott: a falu túlsó végén már benyargalt az első oláh járőr.

Hegyre föl, völgybe le, napokig tartott a keserves utazás. Nem haladhattak akadálytalanul: az utakat ellepte már az orvul megtámadott Erdély menekülőinek áradata. A rogyásig megrakott szekerek összetorlódtak. Gyerekek sírása, asszonyok sópánkodása, férfiak kifakadásai töltötték meg a levegőt. Egy végtelen jajveszékeltés volt az egész út! S micsoda kép tárult elébük kincses Kolozsvár piacán! Egész szekértábor, mintha a népvándorlás kora tért volna vissza. Parasztszekerek úri hintókkal vegyest, amelyek már nem is fértek el a város főterén, a városon kívül is tanyát ütöttek. Minden uccán keservesen bögő háziállatokat tereltek; ökrök, tehének, mintha érezték volna a hajlékukból való kiűzés fájdalmát. Csak a fekete bivalyok ballagtak lomhán, közönyösen. Hevenyészett konyhákban lobogott a tűz, a környék jószívű lakossága szekérszámra hordta oda az élelmet a háború koldusainak, akik még tegnap

szintén jómódú emberek voltak. Dicsőséges Mátyás király csodálkozva néz szét talapzatáról: Hej, ha ő most föltámadhatna fekete seregével l...

Tordáék is ott tanyáztak a piactéren. Mózes bácsi fekhelyet készített a nők számára, aminő kényelmeset a megmentett ágy-neműből tudott. Anya és leánya lefeküdtek; Ida talán még fáradtabb volt, mint édesanyja, hiszen az egész utón ölében tartotta az öregasszony drága ezüstfejét. Menten el is nyomta az álom, a kimerültség kábulata. Tordáné azonban odafordult Mózes bácsihoz, aki egy zsákon ülve szalonázott volna, ha Ízlett volna neki a szalonna.

— Mózes bácsi — szólította meg csendesesen az öregasszony — ön igazán a szentírással tart. Aki téged kövel dob, dobd vissza kenyérrel.

— Hát mikor dobtak meg engem kövel Nagyasszonyék?

— Ön nagyon jól tudja, Mózes bácsi. Mi nagy fájdalmat okoztunk az ön fiának és az ön apai szívének.

— Istenem, hát ha nem egymásnak rendelte a gyerekeket az Úristen?

— Nem úgy volt az Mózes bácsi. Én voltam a hibás, a gőgös, nagyravágyó asszony. Én nem akartam vömnök elfogadni a szegény tanító fiát. A kislányom pedig engedelmességre nevelt, áldott, jó teremtés. Lehet, hogy szereti az ön fiát, de nem akart velem ellenkezni ...

S mélyen lehajtotta galambősz fejét.

— De meg is alázott gőgösségemért az Úr.

Az öreg tanító hallgatott. A Nagyasszony bizony igazat mondott. Nagy szívbeli keserűséget okozott az ő Andrásának a kosár, amit a büszke portán kapott. Azért is mondta a fiú édesapjának, amikor nemsokára aztán, a harctérre menet, elbúcsúzott tőle:

— Hej, édesapám, ha maga nem volna, bizony azon lennék, hogy soha többé vissza ne térjek a csatatérről!

És lám, most mégis az öreg ember volt, aki vigasztalta a rártartó székely nemesasszonyt:

— Ne tegyen magának szemrehányást, Nagyasszony. Lássá, az én szivemben nyoma sincs már a haragnak. Találkoztunk a közös bajban, a közös szerencsétlenségben. És én csak felebaráti kötelességemet teljesítettem magukkal szemben.

— Tordáné reszkető kezével a szegény falusi tanító kezét kereste:

— És mi hír a fiáról, az Andrásról?

Erre már fölcsillant az öreg szeme:

— Hála annak a jó Istennek, aki még eddig minden bajtól megóvta. Most megint kapott egy kitüntetés.. .

III.

S azután lassan-lassan szűnni kezdett az áradat, amely hullámaival a fővárost ostromolta. A gonosz ellenséges betörés hajléktalanai földél alá jutottak, részben a fővárosban, részben a vidéken,

s mindig bizakodóbban emelte fel a fejét a reménység, a hit, hogy nemsokára régi tűzhelyeikhez is visszatérhetnek. Túl a Maroson diadalmasan robogtak előre az ősi, szent földet visszahódító seregek.

Tordáék is elhelyezkedtek a nagyvárosban. Persze nem úgy, mint otthon. Keréken gördült az otthonuk. Vagonban húzódtak meg. Kaptak volna ugyan az iroda jóvoltából, amely az erdélyi kiüldözöttek elhelyezésével foglalkozott, valami szerény lakást is, de hát az öregasszonyt nehéz volt onnan kimozdítani, ahová már egyszer befészkelte magát.

— Jobban szeretek itt, — mondotta—.Mindig azt hiszem, hogy egyszer csak megindul velem ez a vagon — hazafelé.

Az öreg Mózes bácsi pedig nem feledkezett meg arról itt sem, hogy mi is az ő hivatása? Összegyűjtötte a menekült gyerekeket egy üres vagonba, s ott illő komolysággal tartott nekik előadást:

— Hohó, fiacskáim! Az hiszitek, hogy mert most háború van, azért örökké tart a vakáció? A felnőttek a háborúban is teljesítik a kötelességüket, ki a harctéren, ki az itthon való munkában. Hát nektek sem szabad a napot lopni. Vegye elő kiki az iskolakönyvét és fogjunk hozzá derekasan a tanuláshoz, hogy annak idején letehessük a vizsgát, mintha semmi sem történt volna. Mutassuk meg, hogy rajtunk ugyan nem fog ki az ellenség.

Kinevezte a vagon iskolának, ahol minden nap rendszeren összegyűltek a gyerekek és folyt szorgalmasan a tanulás, mintha csak odahaza volnának a rendes iskolai épületben s a leckeórák után fölcsendült a vasúti kocsiban a szárnyaló, imádságos ének:

— Isten áldd meg a magyart! ...

IV.

A nagy, tágas kórteremben egymásmellé sorakoznak az ágyak. A'csönd birodalma ez, amelyet csak egy-egy mély sóhaj, egy-egy fájdalmas nyögés szakít meg. Ilyenkor egy-egy fehér alak hajlik az ágyak fölé, szelíden, mint az angyalszárny, enyhe simogatással, biztató reménygyújtó mosolygással. Uriasszonyok, akik otthagyták kényelmes, derűs otthonukat, hogy idejöjjenek a gyötrelmek országába, segíteni az orvosoknak, megmenteni egy-egy fiatal életet, vagy lefogni egy-egy letört szemet örökre.

Közöttük járt Ida is.

ő is felvette azt a ruhát, amely akkor olyan divatos volt. Áldott divat, amelyet nem a hiúság parancsolt, hanem a legszentebb emberszeretet. Senki sem volt fáradhatatlanabb ő nála és talán senkit sem szerettek jobban a sebesültek, mint éppen őt.

Most is ott járt az ágyak között, nesztelenül, mintha léptei nem is érintenék a földet. Egyik szenvedőtől a másikhoz suhant. De egyszerre megdöbbenve, földbe gyökerezett lábbal állt meg az egyik ágy előtt.

Ő volt az, csakugyan ő?

— András!

A sebesült nem ismerte fel a leányt. Eszméletlenül feküdt ott

a magas seblázban, amely ereiben nyargalt. Ida az ápolónőhöz fordult, aki a sebesült mellett virrasztotta át az éjszakát. Az ápolónő elmondta neki, hogy ma éjszaka hozták a fiatal tisztet az erdélyi harctérről. Tehát ő is ott volt a hősök között, akik győztesen haladtak előre, ebben az új honfoglaló munkában. Mennyi drága vér volt ennek az előrehaladásnak az ára!

— Tüdőlövése van — mondta az ápoló.

E perctől fogva Idát alig lehetett az ágy mellől eltávolítani. Csakhamar Mózes bácsi is megérkezett sebesült fia ágyához, őt sem ismerte meg a fiú. És azután föl váltva virrasztották a lázalmát. És a végeszakadhatlan hosszú éjszakában, amelyet bágyadt, tejfehér fényel öntött végig az éjszakai világítás, a leány sokszor hallotta, amikor a sebesült ajkai egy nevet suttognak:

— Ida ...

A leány szívébe éles fájdalom nyilait erre a szóra. Tehát még most is őt látja, a halál előcsarnokában, őt, aki oly kegyetlen, szívtelen volt hozzá és eltaszította magától. Olyan esdeklő bocsánatkéréssel nézett most a sebesültre! A világért nem adta volna, hogyha az eszméletét visszanyerve, meglátná, megértené ezt a bocsánatkérő pillantást!

*

S bizony: az orvosok is azt hitték, hogy a súlyosan sebesült tiszt soha többé vissza nem nyeri egészségét. A lázas, vergődő álom átmegegy abba a nagy-nagy nyugalomba, amelyet nem izgat többé semmi álmkép. De nem. Egy reggel csodálatos tiszta kék ég ragyogott be a kórház kitárt ablakain. És tisztán ragyogott rá vissza a sebesült szeme is. Az öreg Mózes bácsi éppen nem volt a kórházban csak Ida ült az ágy mellett. És most a fiú fölismerte a leányt:

— Ida! Maga az? Hát maga itt van, Ida?

— Itt vagyok, Andorás.

A sebesült csodálkozva nézett körüli.

— És hol vagyok én?

— Jó helyen. Budapesten, a Vörös Kereszt kórházában.

És a sebesült tiszt még mosolyogni is próbált.

— Budapesten? Azt hittem, a mennyországban vagyok. Amiért hogy maga itt van mellettem . . .

V.

Bizony megérte Mózes bácsi, hogy megint talpraállott a fia. Nem is győzte eléggé megköszönni Idának a hűséges gondviselését. Andorás pedig, mikor elhagyta az ágyat, megindultan nyújtotta kezét a leánynak.

— Most hát nagyon szépen megköszönöm én is a sok-sok fáradozását. Az átvirrasztott éjszakáit, a hűséges gondviselését, hozzám való angyali jószágát. Holnap megyek vissza a harctérre.

Ida megremegett.

— Istenem! Megint a harctérre?

— Bizony oda. Most vár még ott ránk az igazi nagy próba.

Lelketlen bújtotgatás lopódzott a hadsorok közé, hogy megmérgezze a lelkeket. Arra bújtotgatnak, tegyük le a fegyvert, hiszen úgyis minden hiábavaló. Szükség van ott most az olyan emberekre, akikben ép és erős még a magyar lélek! Még csak gratulálni akarok magának, Ida kisasszony.

— Gratulálni, mihez?

— Mindent tudok Ida. Édesapám elbeszélte, hogy kegyed menyasszony.

Ida elvörösödött.

— Menyasszony?

— Igen. Nagy szerencséje akadt. A háziúr, akinek a házában laknak, megismerte és nőül akarja venni. Nem csodálkozom rajta, hogy megszerette. Én csak azt kívánom, hogy legyen boldog, nagyon boldog, Ida.

És kezét nyújtotta a lánynak. Ida pedig elfogadta a kezét. De nem azért, hogy megszorítsa, hogy elfogadja a gratulációt, hanem hogy odahúzza azt a kebléhez, a forrón lüktető szívéhez.

— Annyiban igazat beszélt az édesapja, Andorás, hogy az a derék úriember megtisztelt a kérésével és nőül akar venni engem, a földönfutóvá lett szegény leányt. De én nem megyek hozzá feleségül, nem, akármilyen szerencsének tartják is, hogy egyszerre ilyen gazdagság lehet az osztályrészem. Hanem, ha ez a földhözragadt, bűnbánó leány elnyerheti a maga bocsánatát — akkor hazavárom magát a harctérről, Andorás.

És töredelmes, szívből fakadó, szerelmes és boldog zokogással borúit a férfi kezére.

Az öreg Tordáné pedig csak azt ismételte, amikor a fiatalok elébe járultak:

— Megalázott bennünket a gőgösségünkért az Ur. Most már nincs közöttünk semmi különbség. Egyek vagyunk a szomorúságban, a nyomorúságban. Szegény nincstelen magyarok... Hát egyesüljenek a boldogságban, akik fiatalságukban még remélhetik a szebb jövőt...

VI.

Csak két év múlva tarthatták meg az esküvőt.

Zúgva, mennydörögve gördültek tova azok az esztendők, mint a nehéz ágyúk, a szörnyű zivatar évei, amely nem a mennyboltozaton dübörög végig, hanem a véres földön. Hazatért a háborúból a tanító fia, érdemrendekkel borított mellel, dicsőségesen, — de mégse a győzelem, hanem a nagy nemzeti gyász napjaira.

Milyen szívbenyilaló keserűség volt a hazatérő vitézekre, hogy bár őket sehol, semmi csatatéren meg nem verték, mégis kapzsi, gyáva ellenségek prédájául kellett átengedniük Nagy-Magyarországot 1... Sokszor elfogta Andorást is a kísértés, hogy összeszedjen maga mellé néhány mindenre elszánt embert: — Fiúk, ne engedjük megtörténni ezt a szörnyűséget — pusztuljunk el inkább...

Budapesten várt Andorásra édesapja is, aki ott kapott beosztást a főváros egyik iskolájában és ott várt rá menyasszonya is, édesanyjával együtt. Mert hát Tordáék sem térhettek vissza szülőföldjükre. Azt a hírt kapták hazulról, hogy házukat fölpörzsölték a betörők. Hová menjenek hát akkor vissza? Ida nem akarta kitenni édesanyját annak, hogy a szörnyű pusztulás képét lássa, inkább ott tartotta a fővárosban, ahol Mózes bácsi segítségével sikerült neki is egy kis állást kapnia.

És azután — azután úgy fordult a dolog, hogy ha akartak volna, se lehetett visszatérniük — Trianon után, szabad Erdélyország földjére.

— Soha, soha se látom viszont az én drága szülőföldemet, — mondta az öregasszony az esküvő után, amely szomorú is volt, meg víg is.

Csak az öreg Mózes bácsi szegte föl a fejét konok, szent daccal, törhetetlen, igaz magyar hittel:

— Hát meglehet, hogy én sem láthatom viszont az én szülőházamat. De lesz még nekem unokám is. Azt én nevelem fel. Az majd visszatér!...